

The Institute of Ismaili Studies

نوری برفراز نور: درون محلّ دیدنی جدید و پرشکوه اتاوا – مرکز نمایندگی امامت اسماعیلی

پروفسور کریم ه. کریم

۶۷-۷۲، صص. ۲۰۰۹ این مقاله نسخه‌ی ویرایش‌شده‌ای از مقاله‌ای است که اولین بار در «مجله‌ی اتاوا»، فوریه/مارس منتشر گردید.

این بنا مانند جواهری تابناک می‌درخشد و از برف تازه‌ای که منظره‌ی زمستانی‌اش را پوشانده‌است، سفیدتر جلوه می‌کند. مرکز نمایندگی امامت اسماعیلی، واقع در جدیدترین محل آن یعنی اتاوا، نمایانگر پیوند برانزده‌ی شرق و غرب است. این ساختمان که در منطقه‌ی عالی ساسکس درایو میان سفارت‌خانه‌ی عربستان سعودی و وزارت امور خارجه واقع شده تلفیقی از درون‌مایه‌های سنتی اسلامی و مصالح مدرن را به نمایش می‌گذارد. هدف این ساختمان این است تا به عنوان "سمبلی برای انسان دوستی و روشنگری" که هم در ظاهر بیرونی و هم در تزیینات داخلی منعکس گردیده، به نظر آید. فرمهای سازه‌هایش، تداوم و دلپذیری‌های فضایش، زوایای دیدش، مصالح و نازک‌کاری، همگی در جهت تاکید بر نقش نور نقش آفرینی می‌کنند.

بازدید کلی

به نظر می‌رسد که طراح این بنا از این آیه‌ی مشهور قرآنی الهام گرفته باشد:

خداوند نور آسمانها و زمین است، مثل نور خداوند همانند چراغدانی است که در آن چراغی (پر فروغ) باشد، آن چراغ " در حبابی قرار گیرد، حبابی شفاف و درخشنده همچون يك ستاره فروزان، این چراغ با روغنی افروخته می‌شود که از درخت پربرکت زیتونی گرفته شده که نه شرقی است و نه غربی، (روغنش آنچنان صاف و خالص است که) نزدیک است [۳۵] بدون تماس با آتش شعله‌ور شود، نوری است بر فراز نوری. " (سوره‌ی نور، آیه

در طول روز این ساختمان مملو از نور [خورشید] است، این در حالی که است که ساختمان در شب درخشنده به نظر می‌رسد. این بنا تماماً شرقی یا غربی نیست بلکه به طرزى خلاقانه از هر دو آنها الهام گرفته است. [گویی در این بنا] آرمان زمینی، الهام آسمانی را در آغوش گرفته‌است.

متر مربّعی توسط والا حضرت آقا خان، امام موروثی شیعیان اسماعیلی جهان سفارش داده‌شد. او در ۸۵۷۰ عمارت گفت: "این [مرکز] نیت ما را برای درمیان گذاشتن بهترین‌های میراث و ۲۰۰۸ مراسم گشایش [این مرکز] در دسامبر حیات اسلامی در درون محیطی غربی مورد تاکید قرار می‌دهد." امام پیگیر احداث ساختمانی بوده است که اشتیاق اسماعیلیان کانادایی برای پرداختن به تجدد در عین همدلی با سنت اسلامی را بازتاب می‌دهد – ساختمانی که نقش مقرر شده‌ی حضرت ایشان را در راستای فراهم آوردن هدایت دنیوی و روحانی برای پیروانش کمال می‌بخشد. این مرکز نمایندگی که موسسات مربوط به امامت را در خود جای می‌دهد توسط امام به این عنوان توصیف شده است: " ساختمانی غیر مذهبی، بدون تعصب ... جایگاه مقدّسی برای دیپلماسی آرام و آشتی‌جویانه که از چشم‌انداز همگرایی جهانی و "توسعه‌ی جامعه‌ی مدنی [مشخص شده توسط نهاد] امامت ارتزاق فکری می‌شود

آقاخان همچنین در کانادا در حال ساخت موزه‌ی آقاخان و مرکز اسماعیلی و جماعت‌خانه‌ی تورنتو است و در حال تبدیل موزه‌ی قدیمی جنگ اتاوا در ساسکس درایو به مرکز جهانی کثرت‌گرایی است. این بناها تبلور حضور وی در کانادا است، کشوری که در کلام حضرت ایشان غالباً به عنوان سرزمینی توصیف گردیده که ارزشهای آن با فضایل جامعه‌ی در حال گذر امام اسماعیلی همگرا هستند. پایتخت کشور انتخابی بدیهی برای مقر اصلی مرکز نمایندگی در کانادا به

شمار می‌رود اما از قضای روزگار اتاوا نیز خانه‌ی صفر علی اسماعیلی می‌باشد که اولین اسماعیلی بود که یک قرن و نیم پیش به این کشور وارد شد. این شهر در حال حاضر محل اقامت هزار اسماعیلی می‌باشد. (جماعت‌های به مراتب (بزرگتری در تورنتو، ونکوور و کالگری وجود دارند)

پروژه‌های در حال اجرا در کانادا بخشی از شبکه‌ای با گسترشی جهانی است. شبکه‌ی توسعه‌ی آقاخان که توسط امام از مقرش در شمال پاریس اداره می‌شود از منابع گسترده‌ای برخوردار بوده و یکی از بزرگترین سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی در جهان می‌باشد. در واقع این سازمان در بسیاری از کشورها از شانی دیپلماتیک برخوردار می‌باشد. (اتحادیه‌ی اروپا و کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ نیز از اصطلاح "نماینده‌ی" برای دفاتر نمایندگانشان در دیگر کشورها استفاده می‌کنند.) لیبسون [در پرتغال] به عنوان محل استقرار دومین مرکز نمایندگی [امامت اسماعیلی] نام گرفته است.

حضرت والا [آقاخان] معمار مشهور ژاپنی فومیه‌یکو ماکی که وی را "استادی در شکل و نور" می‌نامد برای طراحی بنا برگزید. فیلیپ جودیدو، نویسنده در حوزه‌ی معماری، بیان می‌کند که آقاخان با ماکی در میان گذاشت که منبع نور طبیعی از "خلقت خداوند منبعث می‌گردد" و [همچنین] "از منابع انسانی در شکل هنر، فرهنگ و دانش بشری الهامی نشأت می‌گیرد." در همین زمان وی به علاقه‌اش به سنگ بلور کوهی و ویژگی‌های انکساری‌اش اشاره می‌کند.

همکار ماکی، گری کاموتو می‌گوید: "تا زمانی که ما شروع به مطالعه‌ی سنگ بلور کوهی و تهیه‌ی نمونه‌ای از آن نکرده بودیم، کاملاً به آنچه والا حضرت به ما گفته بودند، پی‌نبردیم. اثر نور بر سنگ بلور کوهی موجب تغییر در شیء می‌شود."

نیاکان فاطمی آقاخان که مرکز امپراطوری‌اشان در قاهره بود برای نوعی از کوارتز بی رنگ، [یا همان] سنگ بلور کوهی، ارزش بالایی قابل‌بودند. پیشه‌وران ماهر مصری این سنگ بلور را به شکل اشیای بسیار ارزشمندی، که اغلب به عنوان هدایای دیپلماتیک پیشکش می‌شدند، تراش می‌دادند. مقریزی مورخ مصری مسلمان قرون وسطا گزارش کرده ظرف ساخته‌شده از سنگ بلور کوهی بود. این دست‌ساخته‌ها ۱۸۰۰ است که خزانه‌ی امام-خلیفه مستنصر بالله دارای اکنون میلیون‌ها دلار در بنگاه‌های حراجی قیمت‌داشته و به ظن قوی در موزه‌ها و کلکسیون‌های خصوصی یافت می‌گردند.

آقاخان معمار، ماکی، را به این دعوت می‌کند که ساختمان را به گونه‌ای نمادین با ایمان و تاریخ فرهنگی "متمرکز شده حول اسرار زیبای سنگ بلور کوهی" پیوند دهد. سطوح چندگانه‌ی سنگ بلور کوهی به آن، ویژگی‌های رنگین‌کمانی‌ای می‌دهد که هنگامی که زاویه‌ی نور تغییر می‌کند [این سنگ بلور] به اشکال [متنوع] شفاف، نیمه شفاف و مات ظاهر می‌شود. سنگ بلور به شکل گسترده‌ای دارای رنگهای متنوعی می‌باشد و می‌تواند به اشکال مختلفی مات یا به طرز خیرمکننده‌ی شفاف، شیری رنگ یا دودی و طیف رنگهایش از سفید تا سرخ، طلایی یا مشکی باشد. آن گونه که از امام نقل گردیده است: "به خاطر چنین ویژگی‌هایی است که به نظر می‌رسد سنگ بلور کوهی چنان نماد مناسبی از زیبایی عمیق و راز ناگشوده‌ی خلقت و خالق آن باشد."

رهنمود کارفرما دارای پیچیدگی بود و در مرحله‌ی اجرا نیازمند باریک‌بینی بود. کارفرما خواستار آن بود که ساختمان را مملو از تابناکی بلورین ببیند که به شکلی نمادین بصیرت‌های ظاهری و باطنی اسلام و همچنین اشتیاق جماعت "برای پیشرفت جسورانه و مطمئن رو به جلو به سمت مدرنیته" را بیان می‌کند.

در حال حاضر دفاتر این ساختمان توسط بنیاد آقاخان در کانادا مورد استفاده قرار می‌گیرد. در طبقه فوقانی محل اقامت والا حضرت دربرگیرنده‌ی دفاتری برای کارمندان شخصی وی و همچنین اتاق ملاقات شخصی تزئین شده با چوب افرا می‌باشد. برشی در دیواره‌ی ایوان دید مستقیمی را بر فراز رودخانه‌ی اتاوا برای وی فراهم می‌آورد درحالی که ترافیک و شلوغی منطقه‌ی ساسکس را از چشم پنهان می‌دارد و خلوت آقاخان را محفوظ نگاه می‌دارد.

این بنا حول فضای آزادی تحت عنوان چهارباغ شکل گرفته است که از باغ چهار بخشی سنتی ایرانی الهام گرفته شده است. [با الهام از] گونه‌ای شایع از محوطه سازی در ایران، آسیای مرکزی و جنوب آسیا، نمونه‌ی واقع در اتاوا با استفاده از سروهای کوهی همیشه سبز، پرچین‌های شمشاد، درختان سنجد آمریکایی و پوشش مملو از گل زمین، با اقلیم شمالی تطبیق یافته است. محوطه‌ی باغ مکانی دنج و آرام را که قابل مشاهده و دسترسی از طریق تالار مرکزی و ورودی شرقی است، تشکیل می‌دهد. از طریق باغ و با عبور از شیشه‌ها شعاع‌های نور به درون تمام ساختمان سرازیر می‌گردد. چهارباغ و تالار مرکزی، که حریمی داخلی را تشکیل داده‌اند، قانونی را تشکیل می‌دهند که قسمت‌های متفاوت ساختمان را به یکدیگر متصل می‌نماید.

تالار مرکزی قسمتی است که میزبانی فعالیت‌های عمومی را برعهده دارد، فعالیت‌هایی که متمایزترین ویژگی مرکز

متر می‌رسد، فضایی دل‌باز و پر نور ۱۷نماینده‌گی است. تالار اصلی با فضای بازی که ارتفاع آن در بالاترین نقطه به دارد که با سقف شیشه‌ای نامتقارنی پوشیده شده‌است. برای شبیه‌سازی با سنگ بلور کوهی ساختاری متشکل از سطوح متعدّد در نظر گرفته شده‌است. آن گونه که از بیرون به نظر می‌رسد این [ویژگی] یکی از غیرمعمول‌ترین خصیصه‌های این ساختمان است. نیم‌رخ این بنا در عرض رودخانه در گاتینیو کاملاً قابل مشاهده است. زیر پوسته‌ی خارجی سقف، لایه‌ی درونی‌ای از فیبر شیشه‌ای در هم بافته شده‌ای وجود دارد که بر فراز تالار اصلی مانند سایبانی معلق است. در اثر هم‌ترازی نامتقارن با لایه‌ی خارجی، سایه‌ای از مدل‌های پیچ در پیچ با کاربری ویژه پدید آمده که نور داخلی و خارجی را به زوایای مختلف منحرف می‌کند. پوشش کف که به رنگ روشن و از چوب افرای کانادایی تهیه شده احساس روشنایی در این مکان را بیشتر افزایش می‌دهد.

جالی‌ها (یا همان دیواره‌های مشبک) چشم‌نواز در چهار طرف تالار اصلی، احساس محصور بودن این فضای وسیع را بدون ایجاد مانعی اساسی در جریان نور ایجاد می‌کند. چشم دوختن به تالار اصلی از میان دیواره‌های مشبک طبقه‌ی فوقانی احساسی مملو از رمزآلودی را در بیننده برمی‌انگیزد. چنین دیواره‌های مشبکی به شکل ستنی در معماری آسیای جنوبی مانند تاج محل و قصرهای راجستانی یافت می‌شوند. دیواره‌های مشبک که در کمبریج، واقع در انتاریو تولید متر از کناره‌های تالار اصلی مرکز نمایندگی آویخته شده‌اند. این دیواره‌ها که از ۲/۵ می‌شوند در ارتفاعی در حدود آلومینیوم فشرده ساخته شده‌اند در برگیرنده‌ی پیکربندی دولایه‌ای تکرارشونده‌ای از شش وجهی‌ها و خطوط ساده هستند که ظاهراً این الگوی نامتناهی مظهر ابدیت الهی است. در حالی که این طرح الهام گرفته از طراحی اسلامی است، این الگوی خلاقانه طرحی ستنی به حساب نمی‌آید. این الگو همچنین بر روی سطوح شیشه‌ای نمای خارجی بنا نیز ظاهر می‌شود.

در حین ساخت این بنا ماکي بیان داشت: "این ساختمان در مجموع نمایانگر کنش متقابل از وضوح بصری و غیرشفاف جام شیشه‌ای [به کارگرفته شده در این بنا] ۳۰۰ بودن است، که مبتنی بر درجات متفاوت مات بودن می‌باشد." حدوداً متر وجود دارد. انواع مختلفی از ۸۷ احساس باز بودن و شفافیت را افزایش می‌دهند. امکان دیدن از میان این بنا با طول شیشه با روشی ماهرانه ترکیب و آراسته شده که به این عمارت خصیصه‌ای فرازمینی اعطا می‌کند. دیوارهای اصلی نما از نوعی خاص از شیشه-سرامیک با عنوان نئوپارامید پوشانده شده‌است. نئوپارامید، مصالح ساختمانی منحصربفرد ساخته شده از شیشه‌ی متبلور شده، دارای ظاهری مرمر مانند است که ویژگیهای انعکاسی‌اش رنگ آن را به شکل نامحسوسی بر اساس زمان روز تغییر می‌دهد. رنگ کاشی‌ها از محیط اطراف انتخاب شده و بازتاب‌دهنده‌ی آن می‌باشند. [این رنگها] شامل سبز و قرمز پاییزی برگرفته از پوشش گیاهی، آبی برگرفته از آسمان و طلایی برگرفته از خورشید می‌باشند.

عمارت بر روی سگویی از گرانبه‌ی سیاه که شیب طبیعی زمین را خنثی کرده و آنرا از پارک موجود در آن زمین متمایز می‌نماید، استوار گردیده است. (طراحی مرکز نمایندگی نه تنها می‌بایست متضمن گفتگوی فرهنگهای شرقی و غربی می‌بود بلکه می‌بایست استانداردهای کمیسیون عالی ملی در سمت غربی ملک و نیازهای ساکنان شرقی‌اش را نیز برآورده می‌کرد). معمارها به این چالش‌ها از طریق ایجاد تعداد بسیار زیادی از مراکز خرید و ردیف‌هایی از خانه‌ها پاسخ گفتند.

برای آقاخان، مرکز نمایندگی امامت اسماعیلی نمایانگر کثرت‌گرایی‌ای است که وی از آن به عنوان امری حیاتی در آینده‌ی بشریت یاد می‌کند. وی با در کنار هم آوردن طراحی ملهم از سرزمین‌های مختلف اسلامی، نبوغ معماری ژاپنی، مصالح ساختمانی محلی و وارد تعامل شدن با محیط فرهنگی و طبیعی کانادا، رویایش برای دیدن ساختمانی خارق‌العاده در نزدیکی کرانه‌ی رودخانه‌ی اتاوا را جامه‌ی عمل پوشانده‌است. وی سخنرانی‌اش در مراسم افتتاحیه‌ی [این بنا] را این‌گونه به پایان می‌برد: "امید ما این است که تاسیس [این] مرکز نمایندگی [امامت اسماعیلی] فرصتی عمیقاً تثبیت‌شده و همیشه-شکوفه در جهت همکاری ارزشمند - برای خدمت صادقانه به ارزشهای دیرین، به رسمیت شناختن هوشمندانه‌ی حقایق نو و برای تعهدی مشترک در جهت رویاهای مشترکمان در باب دنیایی بهتر - فراهم آورد."